

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

БАЙДИК ОЛЕКСАНДР ВАДИМОВИЧ
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК: 351.81
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ**
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

О. В. БАЙДИК
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи:
ТИЩЕНКО Світлана Володимирівна.
(прізвище, ім'я, по батькові)

кандидат економічних наук, доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління за результатами попереднього захисту: БАЙДИКА Олександра Вадимовича допущено до захисту.

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № _____ від «_____» грудня 2023 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор

(науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

Валентина ЯКОБЧУК

(власне ім'я та прізвище)

«_____» _____ 2023 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої БАЙДИК Олександр Вадимович захистив
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ (науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

Настасія ПУГАЧОВА

(власне ім'я та прізвище)

АНОТАЦІЯ

БАЙДИК О. В. Державна політика розвитку туристичного потенціалу України. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 281 – «Публічне управління та адміністрування». – Поліський національний університет, Житомир, 2023.

Дослідження присвячене актуальній проблемі розвитку туристичного потенціалу України на сучасному етапі. Автори проводять аналіз існуючого стану туристичної галузі, розглядають різноманітні підходи та дослідження даного питання, підкреслюючи важливість видимості туристичного потенціалу для розвитку туристичного бізнесу. Зазначається, що туризм стає ключовим напрямком діяльності у світі, а успіх галузі визначається ефективним розвитком туристичного потенціалу регіону. Вивчення аспектів розвитку туризму свідчить про загальний інтерес до туристичних ресурсів, що виражений у різноманітних наукових підходах. Зазначається, що питання формування туристичного потенціалу України залишається недостатньо вивченим, особливо з точки зору концептуальних положень.

Ключові слова: туризм, туристичний потенціал, державна політика, розвиток, інвестиції, регіональний розвиток, концептуальні положення, ефективність, галузь, наукові дослідження, Україна.

SUMMARY

BAIDYK O. State policy of tourism potential development of Ukraine. Qualification work for the degree of «Master» in specialty 281 – «Public administration» – Polissia National University, Zhytomyr, 2023.

The study is devoted to the actual problem of developing the tourism potential of Ukraine at the present stage. The authors analyze the current state of the tourism industry, consider various approaches and research on this issue, emphasizing the importance of visibility of tourism potential for the development of tourism business. It is noted that tourism is becoming a key activity in the world, and the success of the industry is determined by the effective development of the region's tourism potential. The study of aspects of Tourism Development indicates a general interest in tourist resources, which is expressed in various scientific approaches. It is noted that the issue of forming the tourism potential of Ukraine remains insufficiently studied, especially from the point of view of conceptual provisions.

Keywords: tourism, tourism potential, state policy, development, investment, Regional Development, conceptual provisions, efficiency, industry, scientific research, Ukraine.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	8
1.1.Формування та розвиток туристичного потенціалу в Україні	8
1.2.Державна політика розвитку туристичного потенціалу	16
Висновки до розділу 1	25
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	27
2.1.Загальна характеристика туристичного потенціалу України	27
2.2.Особливості використання державної політики в розвитку туристичного потенціалу	33
Висновки до розділу 2	37
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ВІДНОВЛЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УКРАЇНІ.....	38
Висновки до розділу 3	42
ВИСНОВКИ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	45
ДОДАТКИ.....	48

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі значний інтерес для туристичного потенціалу становить проблема розвитку туризму на будь-якій території. Різноманітні підходи та дослідження даного питання ще раз підкреслюють актуальність даної проблеми, оскільки видимість туристичного потенціалу є важливим чинником розвитку туристичного бізнесу.

Туризм стає однією з найбільш прибуткових та перспективних сфер діяльності у всьому світі. Успіх туристичної галузі конкретного регіону в значній мірі обумовлений ефективним розвитком туристичного потенціалу, який є ключовим для формування та розширення туристичної діяльності. З іншого боку, закріплення шлюбу можна використовувати для покращення туристичного потенціалу.

Сьогодні рівень дослідженості проблеми розвитку туризму на будь-якій території свідчить про загальний інтерес до туристичного потенціалу та туристичних ресурсів. Різноманітність наукових підходів та трактувань підкреслює актуальність дослідження, оскільки наявність туристичного потенціалу є ключовим чинником розвитку туристичної галузі на будь-якій території.

Проблемам туристичного потенціалу присвячено значну кількість досліджень державних науковців у різних наукових галузях, таких як географія, економіка, юриспруденція, державне управління і інші. У працях М. Біля, А. Білотеля, С. Домбровської, А. Помази-Пономаренко, В. Герасименка, О. Михайлюка, О. Любіцева, С. Мастера, В. Паппи, А. Парфіненка та інших науковців розглядаються аспекти формування туристичної галузі в Україні. Незважаючи на обширний обсяг досліджень у галузі державного управління процесом формування туристичного потенціалу України, залишаються менш вивченими питання концептуальних положень. Формування туристичного потенціалу України як чинника консолідації суспільства.

Метою дослідження є дослідження державної політики розвитку туристичного потенціалу.

Для досягнення мети поставлені такі *завдання*:

- визначити формування та розвиток туристичного потенціалу в Україні;
- визначити державну політику розвитку туристичного потенціалу;
- дослідити загальну характеристику туристичного потенціалу України;
- визначити особливості використання державної політики в розвитку туристичного потенціалу;
- обґрунтувати пріоритетні напрями відновлення туристичного потенціалу в Україні.

Об'єктом дослідження є туристично-рекреаційні ресурси України, а *предметом* – їх територіальна диференціація та компонентна структура в контексті вдосконалення розвитку туристичного потенціалу України.

Елементи наукової новизни: дослідження повинно враховувати поточний стан туризму в країні, включаючи кількість туристів, попит на туристичні послуги, існуючі проблеми та перспективи розвитку. Покращення туристичної інфраструктури та послуг допомагатиме позитивно формувати імідж України як привабливої туристичної дестинації.

Методи дослідження: статистичний аналіз (використання статистичних даних для оцінки тенденцій у туризмі, визначення ключових показників та оцінка ефективності попередніх заходів); експертні опитування та інтерв'ю (залучення експертів з галузі туризму, урядових представників та інших стейкхолдерів для отримання кваліфікованої думки щодо поточного стану та перспектив розвитку); аналіз літератури та законодавства (вивчення наукових публікацій, законодавчих актів і регуляторних документів, що стосуються туризму, для отримання комплексного розуміння сфери); соціологічні опитування (збір відгуків та думок населення щодо туристичних можливостей та проблем сучасного туризму в Україні); SWOT-аналіз (визначення сильних і слабких сторін, можливостей і загроз у сфері туризму для розробки стратегій).

Інформаційною базою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних вчених щодо обґрунтування особливостей теоретичних інструментів оцінки туристичного потенціалу України та їх використання на практиці, законодавчі акти, методичні і нормативні матеріали практичного характеру.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота містить вступ, три розділи основної частини та висновки до них, загальна висновки, список використаних джерел. Основний текст роботи викладено на 46 сторінках. Список використаних джерел включає 39 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

1.1.Формування та розвиток туристичного потенціалу в Україні

Туристсько-рекреаційний (туристичний, рекреаційний) потенціал і ресурси є одним із найуживаніших понять у вітчизняній туристичній науці та практиці, але проблема визначення їх сутності та структури залишається актуальною [9].

Для початку розглянемо саме поняття слова «потенціал» (від лат. *potencial* — потужність, сила), яке виникло у фізиці, а в сучасній літературі йому надається семантичне значення потужності, можливостей, сукупності засоби, можливості, резерви, джерела, резерви, ресурси тощо, які можуть бути використані для будь-яких цілей [10].

Потенціал має декілька проявів, які разом виражають його сутність:

- потенціал визначає минуле з точки зору відображення сукупності накопичених властивостей, що визначає здатність здійснювати будь-яку діяльність і досягати будь-яких цілей (потенціал набуває значення «ресурс»);
- потенціал відображає це з точки зору практичного застосування і використання наявних здібностей (потенціал має значення «запас»);
- потенціал розвитку (майбутнє), під час якого будуть сформовані нові здібності (потенціал має значення «можливості») [5].

Виходячи з вищевикладеного, туристичний потенціал – це просторове поєднання природних, громадських і природно-соціальних ресурсів, резервів і можливостей для організації та проведення туристичної діяльності.

Туристичний потенціал включає:

- природні ресурси (клімат місцевості, рельєф, ландшафти, унікальні екосистеми);
- пам'ятки культури, історії та археології;

- інфраструктура туризму;
- матеріально-технічна база.

Всі перераховані вище групи та їх елементи взаємопов'язані і відсутність хоча б однієї з них унеможлиблює розвиток туризму в цілому.

Щодо складових туристично-рекреаційного потенціалу території існує багато точок зору серед вітчизняних спеціалістів та фахівців із сусідніх країн. Так, І.В. Зорін вважає, що туристсько-рекреаційна система формується на стику трьох окремих підсистем – природи, суспільства, національної економіки – і включає компоненти зазначених підсистем: природні туристичні ресурси, туристів (формальна тимчасова соціальна група), об'єктів туризму (матеріальні, технічні, енергетичні) і трудові ресурси, необхідні для обслуговування туристично-рекреаційної системи.

Інший вчений А.В. Дроздов пропонує виділяти дві основні складові дослідження сукупного туристичного потенціалу: перша складова – природні та культурні ландшафти, друга – засоби та умови здійснення туристичної діяльності [12].

Підхід вченого Н.В.Святого, при якому В.Г. Герасименко згоден, вважає туристичний потенціал території сукупністю чотирьох основних компонентів – природно-ресурсного, історико-культурного, економічного та соціального, які взаємодіють між собою.

Вчений А.А. Терехух розглядає туристичний потенціал як комплекс п'яти складових: природної, природно-антропогенної, історико-культурної, інфраструктурної та інвестиційної. Згідно з його точкою зору, природна компонента включає геологічні, орографічні, кліматичні, гідрографічні, рослинні та тваринні ресурси. У відміну від А. А. Терехуха, В. Г. Герасименко визначає цю складову як природно-ресурсну.

За словами провідного наукового В. Г. Герасименко, для оцінки туристичного потенціалу території необхідно визначити перелік показників, що характеризують складові потенціалу, за якими може здійснюватися оцінка. Обрана система окремих показників має вирішувати завдання, пов'язані з

підвищенням ефективності використання туристично-рекреаційного потенціалу, плануванням подальшого розвитку туризму та рекреації, прийняттям управлінських рішень щодо доцільності подальшого використання території в туристично-рекреаційних цілях [9].

З точки зору першої групи туристичний потенціал об'єкта (або території) розглядається з позицій його туристичної привабливості, здатності та результатів задоволення початкових потреб, які спонукають людину до подорожі. Підприємці розглядають туристичний потенціал з позиції вигоди від організації та ведення бізнесу, влада/громадськість – можливостей розвитку, добробуту населення тощо.

Туристичний потенціал місцевості динамічний у часі. Його структура і розміри змінюються під натиском суспільного прогресу (у тому числі науково-технічного) і розвитку самої місцевості. Ці зміни можуть проявлятися як через залучення нових ресурсів до функціонування туристичної системи (шляхом залучення резервів, перерозподілу ресурсів між підсистемами території, перетворення можливостей у резерви та ресурси через розвиток нових технологій тощо), зміни співвідношення ресурсів, що використовуються, і через вилучення ресурсів із функціонування системи туризму, наприклад, через нераціональне використання або їх вичерпання.

Тому під туристичним потенціалом слід розуміти всі природні, культурно-історичні та соціально-економічні умови, що створюють можливості для організації туристичної діяльності на певній території. Сюди входять природні та техногенні об'єкти, а також засоби та умови, які можуть бути використані для створення туристичного продукту та проведення турів, екскурсій та різноманітних програм.

Величина, структура, динаміка та збалансованість ресурсів, а також джерела їх утворення є важливими чинниками розвитку туризму та рекреаційної сфери регіону. До туристичних ресурсів та туристичної інфраструктури належать соціальні та економічні ресурси, такі як трудові, інформаційні, управлінські, матеріально-технічні можливості та ін.

Очевидним фактом є те, що туристичний потенціал формується на наявності туристичних ресурсів, які становлять основу для розвитку туристичного сектору [16]. Лише наявність ресурсних компонентів вже забезпечує мінімальний рівень розвитку туристично-рекреаційної сфери. Наприклад, місцевості з наявністю мінеральних джерел, історико-культурних пам'яток або сприятливих кліматичних умов стають цікавими для туристів. Це зумовлено тим, що для відновлення витраченої енергії після трудової діяльності людині вистачає просто змінити звичне оточення, виїхати за межі постійного проживання, навіть якщо зручних місць для перебування та якісної туристичної інфраструктури немає.

Важливим аспектом туризму є цілеспрямоване і раціональне використання туристичних ресурсів, що привертає увагу подорожуючих і задовольняє їх потреби, що виникають під час подорожі; де немає туристичних ресурсів, туризм не може існувати. Для розвитку туристичного бізнесу в будь-якому регіоні важливо мати певний набір туристичних ресурсів. Під «ресурсами» розуміють матеріальні цінності, запаси та кошти, які можуть бути використані у разі необхідності [20].

Найбільш точним для розуміння туристичних ресурсів як ресурсів господарської діяльності є визначення Всесвітньої туристичної організації (UNWTO). Відповідно до цього визначення туристичні ресурси характеризуються як елементи, що складають пропозицію туристичного продукту. Це включає природні та енергетичні ресурси, інституційні, політичні, правові та адміністративні аспекти, а також різноманітні послуги, транспорт та обладнання, які складають інфраструктуру туризму. Це визначення дозволяє відзначити, що туристичні ресурси враховують попит, у тому числі людський фактор, економічну та фінансову діяльність, а також соціальні аспекти, що впливають на туристичний сектор [17].

Слід зазначити, що природні ресурси завжди відігравали ключову роль у розвитку туризму. Природні ресурси виконують різноманітні функції, але однією з найважливіших є використання їх як засобу відновлення фізичних і

духовних сил людини. Природні туристичні ресурси слід розглядати як активні елементи, що сприяють збереженню та підтримці індивідуального здоров'я. Це включає як окремі компоненти природи, так і природні комплекси в цілому [7].

Україна має великий потенціал для розвитку туристичного бізнесу і може стати визнаним туристичним напрямком світового рівня. Розвиток міжнародних відносин сприяє пошуку нових шляхів популяризації національного туристичного продукту на світовому ринку, залучає його до світового інформаційного простору та дозволяє використовувати передовий досвід у сфері туризму.

Природно-рекреаційні ресурси України охоплюють природні геосистеми, об'єкти та природні явища, які мають специфічні властивості і можуть бути використані для організації відпочинку та оздоровлення різних категорій населення протягом певного часу або пори року з використанням доступних технологій і матеріальних ресурсів [8].

Однак для досягнення максимального розвитку туризму важливо правильно використовувати туристичні ресурси. Успішне управління економікою та інфраструктурою може забезпечити оптимальне використання природних ресурсів і пам'яток, одночасно забезпечуючи належний рівень зручностей для туристів. Зокрема, західні області України та Автономна Республіка Крим мають вищий рекреаційний потенціал, що дозволяє задовольняти як внутрішній, так і зовнішній попит на рекреаційно-туристичні послуги.

Проте цілеспрямована аналітична робота та дослідження використання рекреаційних ресурсів можуть сприяти забезпеченню максимальної ефективності та використання туристичного потенціалу України в усіх її регіонах. Підтримка розвитку туризму в Україні на міжнародному рівні має велике значення, оскільки дозволяє залучати нові інвестиції, просувати національний туристичний продукт на світовому ринку та обмінюватися передовим досвідом організації туристичної діяльності. Це може сприяти

залученню більшої кількості туристів і розвитку індустрії туризму як найважливішої галузі економіки країни [8].

Проте цілеспрямована аналітична робота та дослідження використання рекреаційних ресурсів можуть сприяти забезпеченню максимальної ефективності та використання туристичного потенціалу України в усіх її регіонах. Підтримка розвитку туризму в Україні на міжнародному рівні має колосальне значення, оскільки дозволяє залучати нові інвестиції, просувати національний туристичний продукт на міжнародному ринку та обмінюватися передовим досвідом діяльності туристичної діяльності. Це може сприяти залученню більшої кількості туристів і розвитку індустрії туризму як найважливішої галузі економіки країни [8].

Загалом, туристичний потенціал України має великі перспективи, а грамотне використання природних ресурсів та розвиток інфраструктури може зробити країну конкурентоспроможною на світовому туристичному ринку. Політика управління туризмом та інвестиції в рекреаційні ресурси можуть оптимізувати використання всього потенціалу туризму та допомогти підвищити рівень туристичних послуг для місцевих та міжнародних відвідувачів.

Україна має всі передумови і ресурси для розвитку туризму та відпочинку, які становлять ключову складову економіки та важливу частину європейського туристичного ринку. Серед найважливіших рекреаційних ресурсів, які сьогодні привертають увагу в Україні, варто відзначити бальнеологічні джерела, такі як мінеральні води, грязі, озокерит, сприятливий клімат, різноманітні ландшафти, чудові пляжі та можливості для пізнавального туризму.

Бальнеологічні ресурси України мають великий потенціал, охоплюючи всі основні групи мінеральних вод. Кілька з них, таких як «Миргородська», «Куяльник», «Поляна квасова», «Березівські мінеральні води» та «Нафтуса», мають світове визнання та рахуються унікальними.

Особливо багато бальнеологічних джерел і свердловин мінеральної води зосереджено в Карпатському регіоні. Тут понад 200 джерел і криниць, які

мають велике значення для лікування та відпочинку. Трускавецька «Нафтуся» вважається одним із провідних бальнеологічних районів області[15].

Поділля – важливий бальнеологічний регіон України, оскільки тут розташовано 10 родовищ і 16 районів мінеральних вод. У цьому регіоні є різні курорти, такі як Заліщики (Тернопільська область), Хмільник (Вінницька область) та ін.

Україна є багатим джерелом лікувальних грязей, що складається з різноманітних природних утворень, таких як морські затоки, болота та озера. Ці грязі містять воду, мінерали та органічні компоненти. В Україні є такі відомі грязьові курорти, як Бердянськ, Євпаторія, курорт Хаджибей та інші.

Кліматичні ресурси України є одними з найкращих для рекреаційного використання: тепле літо та помірно холодна зима зі стійким сніговим покривом.

Ландшафтні рекреаційні ресурси України також багаті й різноманітні за рельєфом і рослинністю. Особливо вражає Правобережжя, де рельєф поєднується з місцевими кліматичними та рослинними ресурсами, утворюючи унікальні ландшафти, що приваблюють туристів не лише з Європи, а й з усього світу (наприклад, Словечансько-Овруцький, Мізоцький хребти, Канівські гори), Товтри, Галогори, Розточчя) [13].

Україна має рекреаційні ресурси світового значення, такі як пляжі, природні заповідники та спелеологічні ресурси. Пляжні ресурси зосереджені на узбережжі Одеської, Миколаївської, Херсонської, Запорізької областей та АР Крим. Щоправда, військова агресія Росії не дозволяє використовувати цей ресурс. Але після Перемоги рекреаційні ресурси зацікавлять споживачів. Україна також може похвалитися кількома найбільшими у світі печерами, які за відповідного обладнання можуть стати важливими рекреаційними та туристичними об'єктами. Ці печери розташовані в Подільсько-Буковинському регіоні, Криму та Карпатах.

Крім того, Україна має багату та різноманітну культурно-історичну спадщину, яка нараховує понад 70 тисяч пам'яток історії та культури. З них понад 12 тис. - особливо цінні в туристичному відношенні пам'ятки архітектури, що датуються III ст. е. Ці пам'ятки розташовані по всій Україні, найбільше їх у західних областях, а також у Київській, Хмельницькій, Вінницькій, Чернігівській, Сумській областях та Республіці Крим. Важливе європейське значення мають і українські замки та фортеці, збудовані у відповідь на численні напади зовнішніх загарбників. Серед них слід виділити замки в Ужгороді, Луцьку, Острозі та інших місцях [16].

Таким чином, туристичний потенціал України є досить привабливим, оскільки курортна зона, яка пропонує багато місць відпочинку та санаторних комплексів протягом року, приваблює туристів. Держава має ідеальні кліматичні та природні умови, а також багату історичну спадщину з монастирями, фортецями, історичними містами та музеями, що приваблює споживачів у туристичній індустрії. Аналіз туристично-рекреаційного потенціалу України свідчить про наявність різноманітних ресурсів та вигідне геополітичне положення для розвитку туристичної галузі.

Загалом Україна достатньо забезпечена туристично-рекреаційними ресурсами, але повне використання туристичного потенціалу неможливе через військове вторгнення Росії. Залучення туристично-рекреаційних ресурсів є особливо важливим у повоєнний час для масового споживача туристичної галузі та відновлення як фізичного, так і психологічного здоров'я Збройних Сил України. Тому для покращення умов відпочинку та організації рекреаційної діяльності важливо вивчити та максимально використати туристично-рекреаційні ресурси України.

1.2. Державна політика розвитку туристичного потенціалу

Туризм як поняття відображає багато аспектів. Досі в науковій літературі не вироблено єдиного універсального визначення. Різноманітність цього явища виявляється в неузгодженості різних визначень туризму як одного з видів активного відпочинку, великої економічної системи з різноманітними зв'язками, особливого виду міжособистісної діяльності і т. д. Одне з перших визначень туризму було дано австрійським економістом Германом фон Шуллердом у 1910 році. Він визначив це як загальну суму діяльності, головним чином економічного характеру, пов'язаної з пересуванням, проживанням, в'їздом іноземців у межах і за межі певної держави, міста чи регіону. Hunziker і Krapf у 1942 році визначили туризм як сукупність відносин і подій, які виникають під час прибуття та перебування іноземців, за умови, що проживання не передбачає набуття громадянства та не пов'язане з діяльністю, спрямованою на отримання прибутку [12].

У 1976 році Англійське товариство туризму дало таке визначення: «Туризм — це тимчасове, короткочасне переміщення людей до пункту призначення, віддаленого від місця їхнього звичайного проживання та роботи, а також їх діяльність під час проживання в пунктах призначення» [13].

Гаазька декларація з туризму (1989) визначає туризм як діяльність, яка має вирішальне значення для життя людей у сучасних суспільствах, стає важливим форматом для використання вільного часу, реалізації міжособистісних зв'язків, між культурними, економічними та політичними контактами [14]. Особливий інтерес для нашого дослідження представляє визначення, сформульоване в прийнятій Манільській декларації про світовий туризм.

Всесвітня конференція з туризму, що відбулася в Манілі в 1980 р. Туризм розуміється як вид діяльності, який має важливе значення в житті народів через його безпосередній вплив на соціальну, культурну, освітню та економічну сфери життя держав та їх міжнародні відносини. Також зазначено, що

економічна рентабельність туризму як критерій ефективності державного управління та важіль активізації суспільних процесів держави та цього виду діяльності [5].

Туризм у нашому дослідженні є одним із важливих напрямків соціально-економічної політики держави.

Головним органом управління в галузі туризму є Державне агентство розвитку туризму. Затверджена 16 березня 2017 року Кабінетом Міністрів України (№ 168_р), Стратегія розвитку туризму і курортів до 2026 року розглядає державну політику у сфері туризму як неот'ємну складову соціально-економічної та культурної політики України. Вона визначає підходи держави до туризму, встановлює цілі, напрями та форми діяльності органів державного управління та регіонів у галузі туризму, а також стратегію розвитку відносин, що виникають при здійсненні громадянами прав на відпочинок, свободу пересування та інші права під час подорожей.

Основні суб'єкти, що визначають формування туристичного потенціалу України, наведено на рис. 1.1.

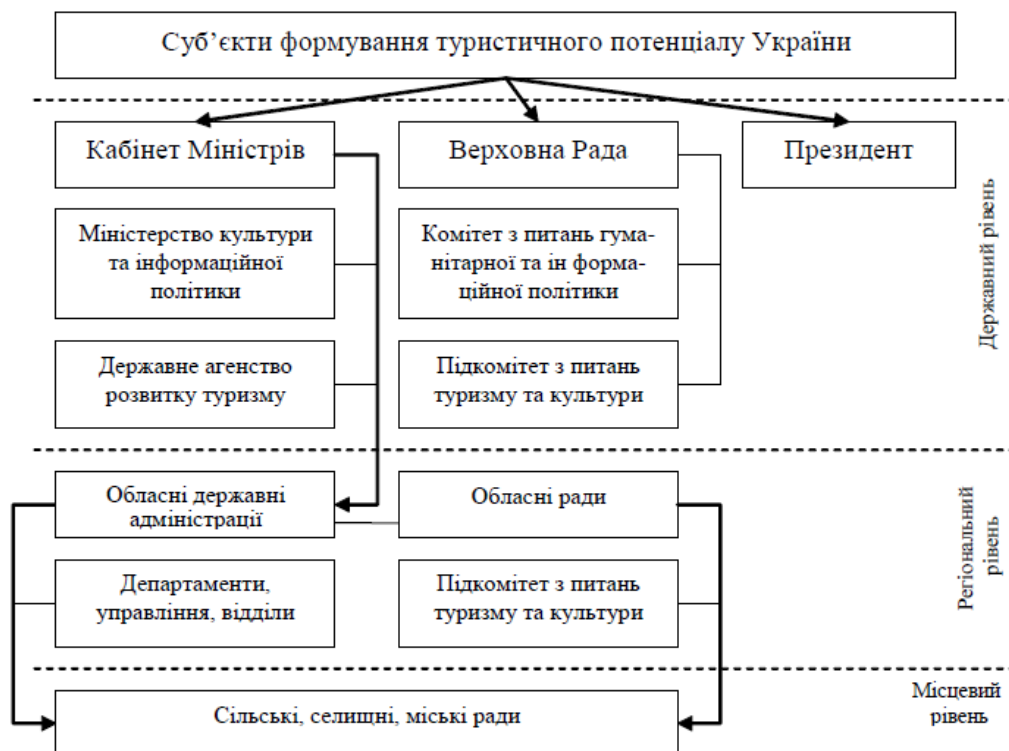

Рис. 1.1. Суб'єкти формування туристичного потенціалу України

Серед пріоритетних функцій держави у сфері туризму виділимо такі:

- виконавча (забезпечення дотримання певних стандартів у відносинах між суб'єктами та об'єктами туристичної діяльності на основі повноважень у формі заходів дозволу, заборони, примусу);
- контроль, що здійснюється уповноваженими державними органами та суб'єктами туристичної діяльності з метою захисту прав та інтересів учасників.
- Закон України «Про туризм» (ст. 6) регулює механізми реалізації державної політики:
 - визначення та реалізація основних і пріоритетних напрямів державної політики у сфері туризму;
 - визначення єдиної методології класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорони; забезпечення бюджетного фінансування програм розвитку туризму;
 - визначення основ безпеки в туризмі;
 - нормативно-правові відносини у сфері туризму (готельні, туристичні, екскурсійні та інші види послуг);
 - визначення стандартів, сертифікація туристичних послуг, ліцензування в туристичній сфері;
 - видачу дозволів на право здійснення туристичного супроводу та встановлення кваліфікаційних вимог до посад спеціалістів, яким видається дозвіл;
 - створення системи статистичного обліку та звітності у сфері туризму та курортно-рекреаційних комплексів;
 - організація та здійснення державного контролю за додержанням законодавства у сфері туризму;
 - визначення пріоритетних напрямів та координація наукових досліджень; підготовка фахівців у сфері туризму;
 - участь у розробці та реалізації програм розвитку міжнародного туризму [16].

Державна політика в галузі туризму, розглядана в широкому контексті як спрямована діяльність державних органів з вирішення суспільних проблем та досягнення перспективних цілей у розвитку суспільства чи окремих його сфер, використовує адміністративні, економічні та правові методи впливу, оперуючи ресурсами, якими вона володіє. Існують різні теоретичні підходи до вивчення публічної політики.

Основні з цих підходів представлені такими концепціями [18]:

1) інституціоналізм (розглядає державну політику як наслідок практичних аспектів впливу державних інституцій – президента, парламенту, уряду, бюрократичного апарату, судової системи тощо з використанням певних адміністративних процедур);

2) політична концепція (представляє публічну політику як наслідок політичної діяльності з фіксованими кроками та етапами, визначенням проблеми, постановкою цілей, формуванням політики, легітимацією, реалізацією, оцінкою та моніторингом у процесі вирішення суспільних проблем).

У нашому дослідженні ми будемо розглядати обидва підходи: аналізувати державну політику у сфері туризму як сталий політичний процес, наголошуючи на цілях, змісті дій, характеристиках учасників та досягнутих результатів. Одночасно ми будемо визначати та аналізувати інститути, які існують, а також ті, що створюються в умовах сучасних політичних і соціально-економічних трансформацій.

Зараз в Україні настав час політологічного осмислення розвитку туристичної галузі та туристичного бізнесу як об'єкта та суб'єкта політичного процесу та як економічного атрактора, як він визначає стан розвитку національної та регіональної економіки та визначає вибір доцільних управлінських рішень. Як такий, туристичний бізнес не тільки формує політичні шляхи, методи та засоби розвитку туризму в країні, а й сприяє (хоча й опосередковано) вирішенню деяких політико-економічних завдань і функцій держави.

Необхідність такого переосмислення зумовлена тим, що воно характеризується необхідністю пошуку стабілізації економічного та соціального розвитку суспільства, а також формування політичних можливостей для участі різних суб'єктів соціальної дії в політичному процесі; туристичний бізнес починає працювати над зміною інституційної структури. За останнє десятиліття туристичний сектор зазнав значних змін, що відображають серйозні процеси соціально-економічної та політичної трансформації. Туризм став привабливою сферою для підприємництва[18].

Туризм входить до переліку основних напрямів структурної перебудови економіки. У ст. 45 Конституції України кожна працююча людина має право на відпочинок. Управління туристичною галуззю на державному рівні є важливим не лише з точки зору економічного розвитку України, а й необхідним для її розвитку, оскільки туризм як окрема галузь економіки держави потребує владного впливу та контролю з боку влади. влади всіх рівнів: державного, регіонального та місцевого, а також постійні дослідження з урахуванням актуальних подій на світовому та національному ринках туристичних послуг [7].

Крім того, державне управління туристичною сферою є найважливішим для безпеки вітчизняних та іноземних туристів, а також працівників туристичної галузі, які надають їм екскурсійно-туристичні послуги, послуги розміщення, харчування, транспорту та ін.

Наразі залишається низка проблем, які перешкоджають реалізації туристичного потенціалу України. В основному це відставання темпів модернізації транспортної та інженерної інфраструктури окремих регіонів від темпів зростання туристичного інтересу до територій потенційних споживачів. Таким чином, незважаючи на значний обсяг незаселених кімнат у колективних закладах розміщення, середньорічний рівень заповнюваності становить 35%. Негативну ситуацію посилює яскраво виражена сезонність попиту); туристична активність громадян знизилася, в тому числі через низьку доступність і

транспортні обмеження, особливо у віддалених районах, а в останні два роки внаслідок карантинних заходів [8].

Вищезазначені проблеми також доповнюються дисбалансом у напрямках масових туристичних потоків, що в одному випадку призводить до надмірного навантаження на туризм та забезпечує інфраструктуру територій з історично сформованою туристичною привабливістю, а в іншому – до проблем у динаміці розвитку молодих напрямків.

Подолання негативних тенденцій у розвитку туристичного потенціалу є тривалим і складним процесом.

Основними причинами неефективного використання унікального потенціалу України та виникнення негативних явищ у туристичній галузі є відсутність цілісної інтегрованої системи управління використанням туристичного потенціалу країни; недостатнє усвідомлення громадянами важливості туристичного потенціалу для об'єднання суспільства та його значення для соціально-економічного розвитку країни; відсутність сприятливих умов для розвитку туристичної індустрії, зокрема недостатні інвестиції в цей сектор.

Для прискорення розвитку індустрії туризму необхідно реалізувати такі заходи [11]:

1) залучення коштів на туристичний ринок. Перед країною гостро стоїть проблема залучення інвестицій: державних, приватних (внутрішніх) чи іноземних (зовнішніх). Для туристів з Європи та США українські ландшафти та природні заповідники привабливі у поєднанні з архітектурними пам'ятками та культурною спадщиною;

2) створення актуального туристичного іміджу України та його покращення;

3) розвиток інфраструктури туризму;

4) реконструкція: а) готелів; б) туристичні центри; в) комплекси; г) motelі;

5) покращення сервісу шляхом навчання персоналу тощо.

Наразі серед заходів стимулювання туристичного бізнесу як в Україні, так і в світі і, зокрема, в Європейському Союзі провідними є стимулювання інвестиційної діяльності та грантове фінансування відповідних проектів. Серед найбільш перспективних напрямків туристичної діяльності, на нашу думку, є розвиток сільського, зеленого, гастрономічного та історико-культурного видів туризму та, відповідно, створених на їх основі туристичних продуктів.

Завданням для України є реалізація потенціалу центральної частини попиту через:

- 1) удосконалення продукції;
- 2) створення позитивного сприйняття та формування іміджу;
- 3) підвищення доступності та якості засобів і послуг.

Однак ці цілі мають бути досягнуті без негативного впливу на екологічну та культурну спадщину місць, які приваблюють відвідувачів. На нашу думку, туристичні маршрути до національних парків у поєднанні з іншими видами туризму (науковим, історичним тощо) могли б вирішити проблему, визначену ЄБРР у «Дорожній карті конкурентоспроможного розвитку туризму в Україні» як «дефіцит різноманітних туристичних продуктів, які могли б збільшити попит іноземних відвідувачів, активізувати туристичний потенціал усієї країни, збільшити середню суму витрат на день перебування та забезпечити бізнес протягом року» [11].

Крім того, про сприяння розвитку сільського туризму в Україні на державному рівні зазначається в постанові Кабінету Міністрів «Про схвалення Національної економічної стратегії на період до 2030 року» від 03.03.2021 № 179.

Україна як чинник консолідації суспільства, переваги сільського туризму можна спостерігати за такими напрямками: покращення благоустрою сільських територій, зокрема транспортної доступності туристичних об'єктів; дбати про чисте довкілля; залучення додаткових коштів до місцевих бюджетів; представлення елементів національної культури у продукції різних видів

народних промислів та за участю відповідних органів державної влади, місцевого самоврядування, бізнесу та жителів територіальних громад.

Крім того, під час подорожей туристи з різних регіонів України та місцеві жителі, які надають туристичні послуги, відчують процес взаємодії та спільності в українському суспільстві, що призводить до обміну національною свідомістю як серед споживачів туристичних послуг, так і серед постачальників цих послуг. На нашу думку, консолідуючий вплив на суспільство сільського туризму можна спостерігати на всіх 3 рівнях: державному, регіональному та місцевому, оскільки сільський туризм позитивно впливає на туристів, сільських жителів, сільські громади, регіони та Україну в цілому, а також ініціює розвиток інших галузей економіки.

Як відомо, селянство виступає носієм української національної ідентичності, культури та свідомості. За допомогою цього виду туризму туристи мають можливість познайомитися з українською національною культурою, місцевими народними звичаями, ремеслами, пам'ятками історико-культурної спадщини, придбати продукцію сільських жителів, тому сільський туризм особливо потребує підтримки державного управління. Нині центрами сільського зеленого туризму в Україні залишаються Івано-Франківська та Волинська області [14].

Щодо ще одного пріоритетного напрямку розвитку туристичного потенціалу України, а саме гастрономічного туризму, вважаємо за необхідне домагатися створення нормативно-правової бази для його забезпечення.

Державна підтримка гастрономічного туризму має полягати у створенні сприятливих умов для забезпечення якості послуг, діяльності підприємців та безпеки продукції, створенні належного інституційного середовища для розвитку цього пріоритетного напрямку для розвитку туристичного потенціалу України як чинника в консолідації суспільства.

Для популяризації гастрономічного туризму необхідно проводити такі заходи:

- 1) створити гастрономічний календар подій в Україні;

2) запровадити маркування «Домашня кухня», «Екологічна кухня», «Закарпатська кухня» та кухні інших регіонів України;

3) створити інтерактивну карту закладів харчування, які становлять інтерес для гастрономічного туризму та рекомендовані для відвідування туристами, де страви гарантовано приготовані з місцевої сировини, а якість їжі та обслуговування гідна уваги туристів;

4) створити офіційні веб-сайти таких підприємств, акцентуючи увагу на перевагах та особливостях гастрономічного туризму в Україні та в кожному регіоні зокрема;

5) інтегрувати кулінарні школи в туристичний простір України.

Отже, державна політика у сфері туризму як спрямована діяльність держави покликана забезпечити регулювання організації та функціонування туристичної діяльності, створити умови для розвитку туризму та залучення туристів з інших країн. Туристична політика України є частиною загальної соціально-економічної політики і передбачає розробку основоположних принципів, цілей, норм, пріоритетів і методів, якими керуються органи державного управління при здійсненні управлінського впливу на розвиток туристичної галузі та туризму в державі.

Така діяльність спрямована на досягнення таких цілей, як забезпечення свободи і прав населення країни у сфері туризму шляхом формування високоефективної, конкурентоспроможної, сучасної індустрії туризму, покликаної задовольнити потреби населення у якісній та різноманітній туристичній діяльності. туристичні послуги.

Цілями державної політики у сфері туризму також є [8]:

а) забезпечення ефективного використання туристичного потенціалу держави;

б) поліпшення технічного оснащення об'єктів туризму;

в) гармонізація розвитку туристичної сфери з урахуванням природних умов;

- г) забезпечення зростання прибутковості та надійності туристичних мереж і транспортного сектору;
- д) оптимізація співвідношення цін на туристичні послуги та досягнутих результатів їх споживання;
- е) забезпечення ефективного інтенсивного розвитку реклами туристичних послуг.

Висновки до розділу 1

Таким чином, туристичний потенціал України є досить привабливим, оскільки курортна зона пропонує багато місць для відпочинку та санаторно-курортних комплексів протягом року, що приваблює туристів. Україна володіє ідеальними кліматичними та природними умовами, а також багатою історичною спадщиною, включаючи монастирі, фортеці, історичні міста та музеї, що приваблює учасників туристичної індустрії. Аналіз потенціалу України у сфері туризму підтверджує наявність різноманітних ресурсів і вигідне геополітичне положення для розвитку цієї галузі.

Загалом Україна достатньо забезпечена туристично-рекреаційними ресурсами, але повне використання туристичного потенціалу неможливе через військове вторгнення Росії. Залучення туристично-рекреаційних ресурсів є особливо важливим у повоєнний час для масового споживача туристичної галузі та відновлення як фізичного, так і психологічного здоров'я Збройних Сил України. Тому для покращення умов відпочинку та організації рекреаційної діяльності важливо вивчити та максимально використати туристично-рекреаційні ресурси України.

Державна політика у сфері туризму спрямована на регулювання та координацію туристичної діяльності, створення сприятливих умов для розвитку галузі та повертання туристів з інших країн. Туристична політика України є частиною загальної соціально-економічної політики і передбачає розробку

основоположних принципів, цілей, норм, пріоритетів і методів, якими керуються органи державного управління при здійсненні управлінського впливу на розвиток туристичної галузі та туризму в державі.

РОЗДІЛ 2.

ОЦІНКА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

2.1. Загальна характеристика туристичного потенціалу України

Українська туристична галузь, яка зазнала збитків після анексії Криму та окупації частини територій у Донецькій і Луганській областях у 2014 році через пандемію COVID-19 у 2020–2021 роках, найбільше постраждала серед інших галузей світу. економіки через початок повномасштабної війни РФ проти України.

Згідно з даними, доходи бюджету від туристичного бізнесу в Україні з початку війни скоротилися на третину. До наслідків війни також відносяться: втрата туристично-рекреаційного потенціалу територій, що потрапили під окупацію або постраждали від бойових дій; руйнувалися історичні пам'ятки та культові споруди; руйнувалися та знищувалися об'єкти української культурної спадщини.

Розвиток туристичної сфери в Україні має велике значення для економіки, оскільки, крім фінансової ролі, що виражається у збільшенні доходів у державний бюджет від туристичних підприємств, вона виконує і соціальну функцію. Ця соціальна функція проявляється у створенні нових робочих місць та сприянні розвитку територіальних громад. Крім того, галузь також спонукає до розвитку інших галузей економіки, таких як транспорт, зв'язок, готельно-ресторанний бізнес і інші.

На тенденції розвитку міжнародного туризму, які ознаменувалися зниженням темпів зростання міжнародного ринку на 73% у 2020 році, вплинули карантинні обмеження через пандемію COVID-19 [7]. Такі тенденції мали глобальний характер і вплинули на розвиток міжнародного туризму в усьому світі.

Динаміку обсягу послуг, реалізованих в Україні турфірмами, туроператорами, суб'єктами туристичної діяльності, які надають інші послуги з бронювання та пов'язані з ними види діяльності, у довоєнний період (у тому числі фізичними особами-підприємцями) наведено на рис. 2.1, а показники обсягу послуги, які реалізовували українські турфірми та туроператори в довоєнний період – на рис. 2.2.

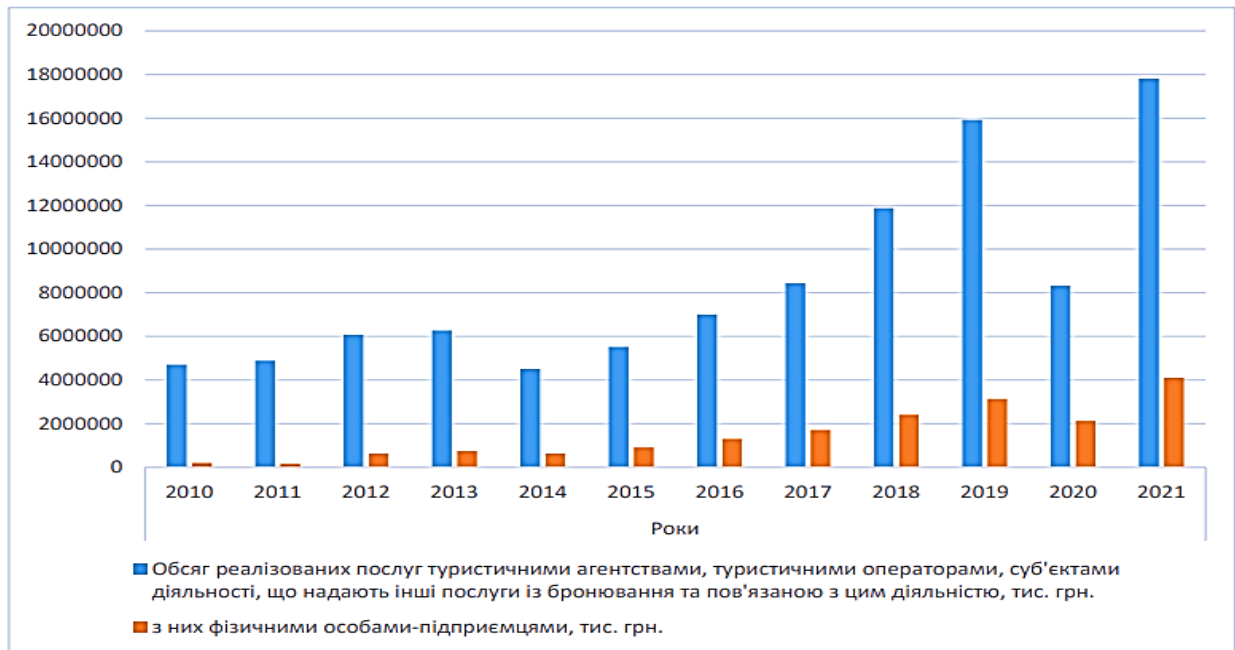

Рис.2.1. Динаміка обсягу реалізованих послуг туристичними агентствами, туристичними операторами, суб'єктами туристичної діяльності, що надають інші послуги із бронювання та пов'язаною з ним діяльністю в довоєнному періоді, тис. грн

Як видно з даних на рис. 2.1 та рис. 2.2, 2020 рік відзначився стрімким падінням цього показника, що свідчить про неготовність світової туристичної індустрії до викликів, спричинених пандемією. Проте вже у 2021 році туристична галузь почала відновлювати свій розвиток і навіть перевищила рівень 2019 року [7].

У відповідь на виклики, пов'язані з карантинними обмеженнями, внутрішній туризм почав розвиватися більш стрімко. Так, аналіз показників туристичного збору у 2021 році показав, що «...у 2021 році до бюджетів територіальних громад України надійшло 244 млн грн, що на 86,8% більше, ніж

у 2020 році. Значно нижчі показники міжнародного туризму спостерігаються у м. України за останні роки. За даними міжнародної статистики, у 2020 році в Україні було скорочено понад 88% міжнародних поїздок; у 2021 році скорочення потоку туристів оцінено в 9%» [7].

Рис.2.2. Динаміка обсягу реалізованих послуг туристичними агентствами та туристичними операторами в довоєнному періоді, тис. грн

У 2022 році внаслідок бойових дій на території України до факторів, спричинених пандемією та карантинними обмеженнями, також додалися загрози та небезпеки, спричинені війною. У зв'язку з цим безпека стала пріоритетною умовою сталого розвитку туристичної галузі України.

У таблиці 2.1 та на рис. 2.3 наведено динаміку податкових надходжень із засобів розміщення по регіонах України за показниками 1 кварталу, що свідчить про вплив на цей показник погіршення ситуації в наведених регіонах України та місто Київ.

За даними Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ), збільшення надходжень податку до бюджету із засобів розміщення за перші три місяці відповідних років зафіксовано в десяти областях України, зокрема у 2023 році порівняно з 2022 роком [9] : по Чернівецькій області (на 100%); у Рівненській

області (на 17%); у Львівській області (на 16%); у Закарпатській (на 15%); на Волині – на 2%; у Вінницькій області – на 1%; у Житомирській області – на 16%; у Хмельницькій області – на 4%; у Дніпропетровській області – на 4%; у Кіровоградській області – на 0,04%.

Таблиця 2.1

Аналіз динаміки податкових надходжень від засобів розміщення у розрізі областей України за показниками 1 кварталу 2021–2023 рр.

Область	Податкові надходження від засобів розміщення у 1 кварталі						
	млн. грн.			коефіцієнти зростання			
	2021	2022	2023	ланцюгові		базисні	
	2021	2022	2023	2022/2021	2023/2022	2022/2021	2023/2021
Закарпатська	11,5	14,6	16,8	1,270	1,151	1,270	1,461
Івано-Франківська	33,7	33,4	30,2	0,991	0,904	0,991	0,896
м. Київ	125,1	107,6	57	0,860	0,530	0,860	0,455
Львівська	37,9	52,1	60,4	1,375	1,159	1,375	1,594
Миколаївська	6,0	6,0	2,0	1,000	0,330	1,000	0,333
Одеська	191,5	24,2	15,2	0,126	0,628	0,126	0,079
Херсонська	6,8	7,0	0,2	1,029	0,029	1,029	0,029
Чернівецька	2,6	2,6	5,2	1,000	2,000	1,000	2,000

Динаміка показників у 2023 році порівняно з 2021 роком характеризується збільшенням обсягів податкових надходжень із засобів розміщення по регіонах України, зокрема: у Чернівецькій області (на 100%); у Рівненській області (на 37%); у Львівській області (на 59%); у Закарпатській (на 46%); на Волині – на 39%; у Вінницькій області – на 7%; у Житомирській області – на 4%; у Хмельницькій області - на 30%.

У 2023 році порівняно з 2021 роком податкові надходження від засобів розміщення були меншими у Кіровоградській області на 24% та на 5% у Дніпропетровській області.

Проте найбільшим у I кварталі 2023 року порівняно з відповідним періодом 2022 року стало падіння податкових надходжень до бюджету від туристичної галузі в 6 областях України, які знаходяться в зоні активних бойових дій, а саме: Луганська область на 100%, Херсонській області на 97%,

Донецькій на 87%, Запорізькій на 79%, Миколаївській на 67% та Харківській на 54% [9].

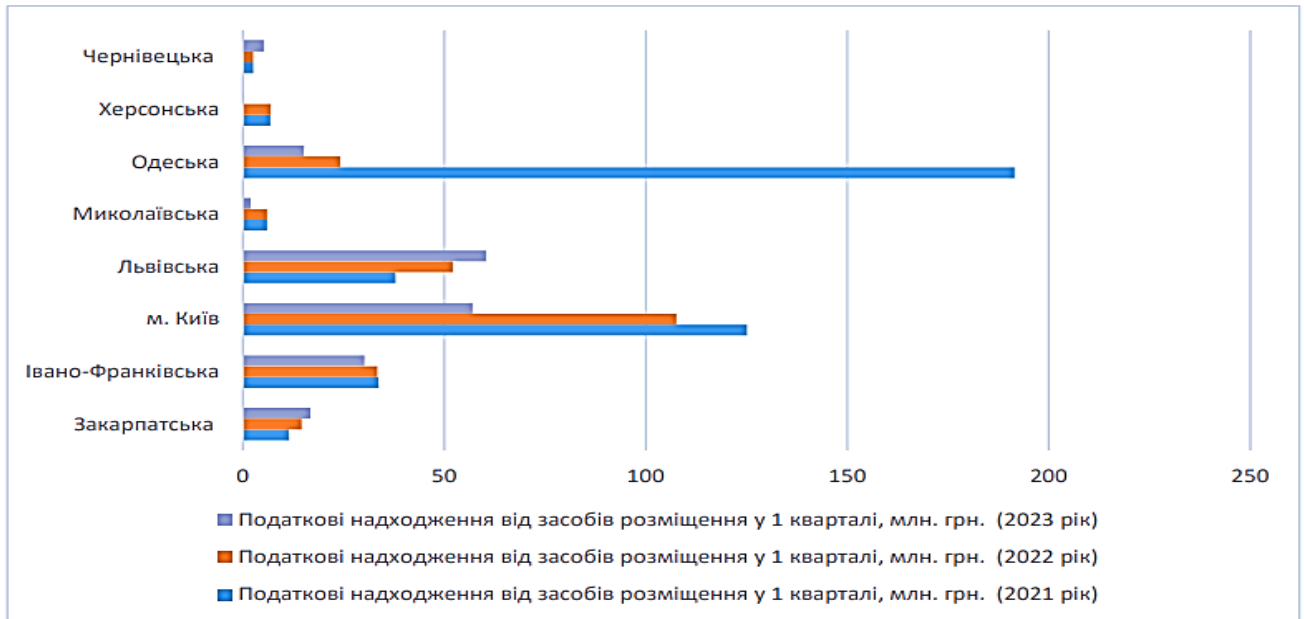

Рис.3.3. Динаміка податкових надходжень від засобів розміщення по областях України за показниками 1-го кварталу 2021–2023 років

Крім того, у Києві також зафіксовано зменшення податкових надходжень від закладів розміщення (на 46% у 2023 році порівняно з 2022 роком та на 14% порівняно з 2021 роком); а також у Черкаській області (на 13% проти зростання цього показника порівняно з довоєнним 2021 роком на 5%); у Київській області – на 15% та 1% відповідно; у Полтавській області – на 8% та 2% відповідно; у Сумській області на 16 і 30% відповідно; у Чернігівській області – на 33% та 50,5%; в Івано-Франківській області – на 9% та 10% відповідно; у Тернопільській області – на 23 і 5%; в Одеській області – на 37% і 92% відповідно[9].

Військові дії на окупованих територіях України призвели до прямого знищення природних екосистем внаслідок застосування вогнепальної зброї, артилерії, вибухових пристроїв та іншої військової техніки. Наслідком цього є втрата біорізноманіття, знищення рідкісних видів тварин і рослин і втрата природних умов для їх існування.

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів моніторить ситуацію з наслідками війни для природно-заповідного фонду. Ситуація змінюється і наводяться цифри, що від 30% до понад 40% заповідних територій України є тимчасово окупованими. Військовий конфлікт спричинив за собою зміни природних процесів, зокрема ерозію, засмічення річок і водойм, зміни гідрологічного режиму, що призвело до зрушення балансу в екологічних процесах.

Окупація українських територій призвела до втрати культурної спадщини. Чимало історичних та культурних об'єктів, які раніше були важливими туристичними об'єктами, тепер перебувають під контролем окупантів, і відвідувачі не можуть насолодитися цими багатствами.

За даними Міністерства культури та інформаційної політики України, станом на квітень 2023 року повністю зруйновано 5 об'єктів, пошкоджено 9 об'єктів культурної спадщини, які мають значення для історико-архітектурної та культурної складових туристичного потенціалу [11]. На «Карті руйнування та відновлення» зафіксовано близько 250 пошкоджених об'єктів культури та понад 200 культових об'єктів, але статистика не фіксує масштабів руйнувань та можливості їх відновлення [12].

Окупація територій також призвела до значного зменшення туристичних потоків в Україні. Багато популярних туристичних об'єктів, які раніше приваблювали масу туристів, потрапили під контроль окупантів. Це призвело до припинення або значного скорочення туристичної діяльності в цих районах. Економічні збитки внаслідок втрат туристичних об'єктів, інфраструктури та послуг на окупованих територіях є значними. Туристична галузь є важливим джерелом доходу для багатьох регіонів України, але окупація призвела до суттєвого зменшення прибутків, втрати робочих місць та зростання соціальної напруги.

Війна та окупація українських територій вплинули на міжнародний туристичний імідж України. Це створило негативне сприйняття стабільності та безпеки в Україні загалом і в туристичній галузі зокрема. Військові дії в

Україні призвели до зменшення інвестицій у туристичну галузь. Іноземні інвестори втратили впевненість у стабільності та безпеці інвестицій в Україну. Відсутність інвестицій у розвиток туризму призводить до затримки розвитку та модернізації галузі, що ще більше погіршує її стан.

Втрати у сфері туризму під час конфліктів на визволених територіях включають втрати як у сфері історико-культурних об'єктів та природно-заповідних територій, так і у людських ресурсах, які забезпечували функціонування та розвиток цих об'єктів.

2.2. Особливості використання державної політики в розвитку туристичного потенціалу

Реалізація державної політики у сфері туризму здійснюється шляхом: визначення та реалізації основних напрямів державної політики у сфері туризму; визначення порядку класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорони; спрямування бюджетних коштів на розроблення та реалізацію програм розвитку туризму; визначення основ безпеки; нормативне регулювання відносин; ліцензування, визначення кваліфікаційних вимог до посад спеціалістів, видачу дозволів на право здійснення туристичного супроводу; створення системи статистичного обліку та звітності; організація та здійснення державного контролю за додержанням законодавства; визначення пріоритетних напрямів та координація наукових досліджень і підготовки кадрів у сфері туризму; участь у розробленні та реалізації міжнародних програм розвитку туризму[5].

Регулююча функція держави проявляється у розробці та прийнятті законодавчих актів у сфері туризму, встановленні умов для здійснення туристичної діяльності, забезпеченні сприятливих умов для розвитку туризму шляхом спрощення та гармонізації податкової, валютної, митної, прикордонної

та інших видів регулювання, а також у створенні спеціального правового механізму забезпечення державного контролю.

Метою державного регулювання у сфері туризму є забезпечення умов для розвитку туризму, створення рівних можливостей для суб'єктів ринку туристичних послуг, безпека та захист прав і законних інтересів туристів [6].

У Законі України «Про туризм» закріплено найважливіші законодавчі положення щодо місця і ролі туризму в державі, засад державного регулювання туризму, основних цілей, пріоритетних напрямів та шляхів (засобів) реалізації державної політики у сфері туризму. сфера туризму (статті 6-12) [5].

Основні інструменти, якими держава здійснює регулюючий вплив на діяльність суб'єктів туристичного підприємництва, включають: ліцензування; сертифікація та стандартизація; встановлення кваліфікаційних вимог для посадових осіб, видання дозволів на турпослуги; обмеження в галузі туropераторської та турагентської діяльності; надання податкових пільг та інше.

Серед спеціальних регуляторних заходів, що здійснюються, найбільш типовим є розкриття особливостей туристичної діяльності на таких етапах: ліцензування туropераторської діяльності (ст. 17 Закону України «Про туризм» та ст. 9 Закону України «Про туристичну діяльність»). «Про ліцензування перших видів туropераторської діяльності»); взаємозв'язок туropераторської та турагентської діяльності (змінюється статус суб'єкта туристичного підприємства, порядок його створення та перереєстрації, встановлені нові правила та велике детальне незаконодавче регулювання його діяльності) та їх діяльність у сфері туризму, а для інших видів туристичної діяльності та діяльності встановлено особливий режим); регулювання надання міських готельних послуг (закон від 1 вересня 2011 р.).

Метою державної політики розвитку туристично-рекреаційної діяльності має стати створення в Україні сучасного, високоефективного та конкурентоспроможного туристично-рекреаційного комплексу. Вона повинна забезпечувати, по-перше, широкі можливості для задоволення потреб

українських та іноземних громадян у туристично-рекреаційних послугах. По-друге, забезпечити вагомий внесок у розвиток економіки країни шляхом збільшення кількості робочих місць; податкові надходження до державного бюджету; надходження іноземної валюти; збереження та раціональне використання культурної та природної спадщини [14].

Основною управлінською ланкою розвитку туристично-рекреаційної діяльності є центральний орган виконавчої влади, який має відповідати за загальний стан і розвиток туризму та рекреації в Україні. Саме від його зусиль щодо координації діяльності інших державних органів, організацій та суб'єктів господарювання у сфері туризму та рекреації, його ініціатив у законодавстві, зовнішніх відносинах, фінансовій, податковій та інших сферах залежить успіх державної політики розвитку від туризму та рекреаційної діяльності залежить.

Зазначимо, що центральним органом у сфері туризму в Україні є Міністерство культури та інформаційної політики (МКУІ), діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України [16].

Туристичні функції МСІР включають:

- розроблення нормативно-правових актів, що регулюють відносини у туристичній галузі та здійснення державного контролю за виконанням законодавства про туристичну діяльність;
- розроблення та реалізація національних програм розвитку туризму, участь у розробленні та реалізації міжнародних програм;
- ведення бухгалтерської та інформаційно-аналітичної діяльності у сфері туризму;
- ведення обліку та моніторингу туристичних ресурсів та здійснення державного контролю за їх раціональним використанням, запровадження заходів щодо їх збереження та відновлення [16].

Раніше, ще до створення МКІП, Кабінет Міністрів України постановою «Питання утворення деяких центральних органів виконавчої влади» від 4 грудня 2019 року № 995 утворив «Державне агентство розвитку туризму України» (DART). Агентство планується як центральний орган виконавчої

влади, що реалізує державну політику у сфері туризму та курортів в Україні. Планувалося, що його діяльність спрямовуватиме Кабінет Міністрів України через Міністра культури, молоді та спорту України, що реалізує державну політику у сфері туризму та курортів [6].

Однак 23 березня 2020 року це міністерство було реорганізовано в «Міністерство культури та інформаційної політики України» (МКУІ). Разом з тим, Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням від 3 лютого 2021 року № 84-р затвердив «План заходів щодо підтримки сфери культури, охорони культурної спадщини, розвитку креативних індустрій і туризму» [5].

Додамо, що державна політика розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Україні має відбуватися через організаційно-структурну трансформацію та позиціонування туристичного продукту. Сучасна стратегія розвитку туристично-рекреаційної сфери повинна включати заходи, спрямовані на створення умов для поліпшення ефективності формування туристично-рекреаційного продукту, комплексного використання рекреаційних ресурсів та зміцнення конкурентних переваг у сфері туризму. Різні підходи до державної політики розвитку туризму та рекреаційної діяльності пояснюють специфіку соціально-економічних і політичних умов розвитку країн світу. При цьому ключовою метою державної політики розвитку туристично-рекреаційної діяльності має стати створення в Україні сучасного, високоефективного та конкурентоспроможного туристично-рекреаційного комплексу. Це повинно створити обширні можливості для задоволення потреб українських та іноземних громадян у сфері туристичних послуг, а також внести значний вклад у економічний розвиток країни.

Зокрема, враховуючи потреби суспільства, зумовлені масовим поширенням вірусних та інших захворювань, військовою агресією проти України та впливом інших несистемних чинників, актуальним стає питання розвитку туристично-рекреаційних кластерних структур. Вони мають бути спрямовані на надання якісних послуг у сфері екологічного, соціально-

орієнтованого, медичного, оздоровчого та іншого соціально-орієнтованого туризму в Україні.

Висновки до розділу 2

За результатами вивчення підходів українських науковців та практиків у галузі туризму, дослідження сучасних тенденцій розвитку туристичної галузі в Україні, а саме динаміки обсягів реалізованих послуг суб'єктами туристичної діяльності та податкових надходжень від засобів розміщення. у розрізі регіонів України умови та чинники розвитку індустрії туризму України в довоєнний період та на сучасному етапі. У 2022 році внаслідок бойових дій на території України до факторів, спричинених пандемією та карантинними обмеженнями, також додалися загрози та небезпеки, спричинені війною.

Відтак, забезпечення безпеки стало основною передумовою для сталого розвитку туристичної індустрії в Україні. Метою державної політики розвитку туристично-рекреаційної діяльності має стати створення в Україні сучасного, високоефективного та конкурентоспроможного туристично-рекреаційного комплексу. Додамо, що державна політика розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Україні має відбуватися через організаційно-структурну трансформацію та позиціонування туристичного продукту. Сучасна стратегія розвитку туристично-рекреаційної галузі повинна включати заходи, спрямовані на створення умов для підвищення ефективності формування туристично-рекреаційного продукту, комплексного використання рекреаційних ресурсів та зміцнення конкурентних переваг у сфері туризму.

РОЗДІЛ 3.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ВІДНОВЛЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УКРАЇНІ

Це зумовлює необхідність розробки на державному рівні комплексу стратегічних заходів щодо відновлення потенціалу туристичної галузі України та її розвитку у повоєнний період, орієнтуючись як на вітчизняних споживачів туристичних послуг, так і на іноземних туристів.

Для формування виваженої державної політики у сфері туризму необхідно вивчати як фактори, що позитивно впливають на розвиток суб'єктів туристичної діяльності (фактори можливостей), так і ті, що створюють перешкоди (фактори загроз) [8].

Враховуючи шкоду та руйнування, завдані різним регіонам України, в тому числі екоцид та інші наслідки військової агресії з боку Російської Федерації, які знижують туристичний потенціал територій, вважаємо за доцільне в процесі розробки державних програм, стратегій та обґрунтування інвестиційних проектів, врахування факторів навколишнього середовища з позицій впливу на розвиток туристичних галузей конкретних територій та обсяги інвестиційних ресурсів.

Це дозволить більш суттєво підходити до управління процесами відновлення туристичного бізнесу в регіонах України, орієнтуючись на державні пріоритети, а також перспективи розвитку галузі з урахуванням факторів деструктивної дії та наявних можливостей.

На рис.3.1 узагальнено умови та чинники розвитку туристичної індустрії України у воєнний та післявоєнний періоди.

За результатами дослідження встановлено, що чинники багатовекторності, які визначають тенденції та перспективи розвитку туристичної галузі України, потребують більш детального вивчення, у тому числі з урахуванням їх проявів на різних територіях, де туристичний сектор постраждав від військових дій. Це дозволить більш обґрунтовано підійти до

розробки стратегії відновлення та розвитку туризму як в масштабах країни, так і в окремих регіонах, визначивши найбільш перспективні напрямки відновлення та розвитку туристичного потенціалу країни (регіонів) та плануючи залучення інвестиційних ресурсів [8].

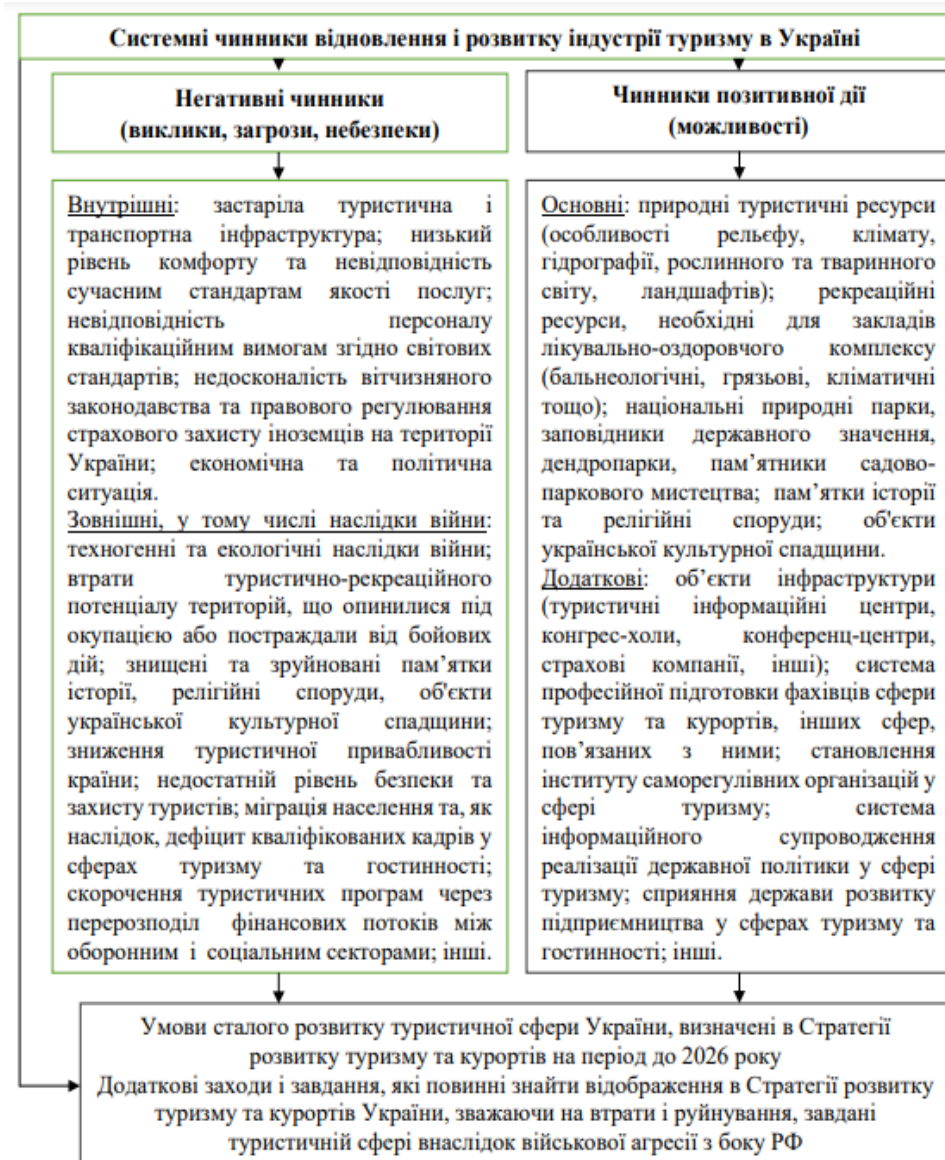

Рис. 3.1. Система умов та чинників розвитку індустрії туризму в Україні в умовах війни та післявоєнному періоді

З метою підвищення ефективності управлінських рішень щодо відновлення та розвитку туристичної галузі України вважаємо за доцільне розробити методичне забезпечення та інструментарій визначення основних

загроз, небезпек і ризиків, сукупний вплив яких впливає на рівень туристичний потенціал як окремих територій, так і країни в цілому.

Вирішення цих проблем потребує розробки методик науково-методичного та інформаційного забезпечення прогнозування, моніторингу та аналізу загроз і можливостей розвитку туристичної галузі України як в цілому, так і окремих регіонів з метою формування системи управління для адекватного сучасним умовам розвитку індустрії туризму в умовах війни та повоєнного періоду, в тому числі з урахуванням аспектів безпеки.

Такий підхід сприятиме побудові ефективної системи управління розвитком туристичної галузі на основі врахування існуючих та прогнозування потенційних загроз, що створить основу для підвищення туристичної конкурентоспроможності України, інвестиційної та туристичної привабливості окремих країн. регіонів країни [8].

Сумірюючи пропозиції та висновки дослідників, визначено пріоритетні напрямки відновлення туризму в Україні. Зокрема, для забезпечення гармонійного розвитку територій та врахування цілей сталого розвитку, пропонується вдосконалити державну політику шляхом:

- Збільшення обсягів внутрішнього туризму через розвиток сфери послуг у межах України.
- Створення нових робочих місць у туристичній та суміжних галузях.
- Утворення сприятливих умов для збалансованого розвитку туристичної інфраструктури біля туристичних центрів, залучаючи внутрішні та зовнішні інвестиції.
- Розвиток малого та середнього бізнесу у сфері туризму, заохочення інновацій, сприяння розвитку ділового туризму.
- Підвищення свідомості потенційних туристів про регіональні туристичні центри, сприяння підвищенню туристичної привабливості України загалом.

- Покращення іміджу України як туристичної держави на світовому рівні. підвищення рівня доступності туристичних послуг для людей з інвалідністю;

розвиток нових видів туризму як відповіді на глобальні та регіональні виклики сучасності (освітній туризм, військовий туризм (військово-історичний туризм, озброєння, військовий туризм, військовий туризм), філантуризм, сільський (зелений) туризм, екотуризм та інші);

посилення співпраці між зацікавленими сторонами та створення професійних об'єднань у формі альянсів, кластерів, спілок;

підвищення якості держави шляхом використання механізму державно-приватного партнерства та розробки державних цільових програм, спрямованих на розвиток туристичної галузі в Україні;

підвищення туристичної конкурентоспроможності країни та створення відповідної системи управління туристичною галуззю.

До основних завдань, від вирішення яких залежатиме відновлення туристичного потенціалу України після війни, належать: документування шкоди туристичним локаціям, завданої Росією, розробка стратегії розвитку туристичної галузі України в умовах війни та пост.-воєнний період на основі інновацій, використання цифрових технологій та розвитку нових видів туристичних послуг; використання можливостей, які надає українському туристичному сектору євроінтеграційний курс через співпрацю з країнами-членами ЄС та Всесвітньою туристичною організацією.

Інструментарій оцінки та аналізу показників туристичної привабливості окремих регіонів і країни в цілому має практичне значення з урахуванням рівня туристичного потенціалу та стану зовнішнього середовища функціонування суб'єктів туристичної діяльності в Україні.

Висновки до розділу 3

Для вирішення цих питань необхідно розробити науково-методичне та інформаційне забезпечення, спрямоване на прогнозування, моніторинг та аналіз загроз і можливостей у розвитку туристичної галузі України взагалі і в окремих регіонах. Мета полягає в створенні системи управління, яка адекватно відповідає сучасним умовам розвитку індустрії туризму, зокрема в умовах війни та післявоєнного періоду, із зверненням уваги на аспекти безпеки.

Запропоновано підхід до побудови системи інформаційного забезпечення процесів оцінки та аналізу туристичної привабливості окремих регіонів і країни в цілому з урахуванням туристичного потенціалу та екологічних факторів. Рационально визначені пріоритети для відновлення туризму в Україні спрямовані на забезпечення гармонійного розвитку територій та враховують цілі сталого розвитку. У цьому контексті рекомендується враховувати ці аспекти при удосконаленні державної політики України у сфері туризму.

ВИСНОВКИ

Отже, Україна має високий туристичний потенціал, оскільки її курортна зона пропонує розмаїття місць для відпочинку та санаторно-курортних комплексів упродовж року, що приваблює подорожуючих. Країна володіє ідеальними кліматичними та природними умовами, а також багатою історичною спадщиною, включаючи монастирі, фортеці, історичні міста та музеї, що становить привабливість для учасників туристичної індустрії. Аналіз туристично-рекреаційного потенціалу України підтверджує наявність різноманітних ресурсів і вигідне геополітичне положення для розвитку туристичної галузі.

Загалом Україна достатньо забезпечена туристично-рекреаційними ресурсами, але повне використання туристичного потенціалу неможливе через військове вторгнення Росії. Залучення туристично-рекреаційних ресурсів є особливо важливим у повоєнний час для масового споживача туристичної галузі та відновлення як фізичного, так і психологічного здоров'я Збройних Сил України. Тому для покращення умов відпочинку та організації рекреаційної діяльності важливо вивчити та максимально використати туристично-рекреаційні ресурси України.

Для вирішення цих проблем необхідно розробити науково-методичне та інформаційне забезпечення, спрямоване на прогнозування, моніторинг та аналіз загроз і можливостей у туристичній галузі України загалом і в окремих регіонах. Головна мета - створення ефективної системи управління, відповідної сучасним умовам розвитку туристичної індустрії, особливо в умовах війни та післявоєнного періоду, із зверненням уваги на аспекти безпеки.

За результатами вивчення підходів українських науковців та практиків у галузі туризму, дослідження сучасних тенденцій розвитку туристичної галузі в Україні, а саме динаміки обсягів реалізованих послуг суб'єктами туристичної діяльності та податкових надходжень від засобів розміщення, у розрізі регіонів України умови та чинники розвитку індустрії туризму України в довоєнний

період та на сучасному етапі. У 2022 році внаслідок бойових дій на території України до факторів, спричинених пандемією та карантинними обмеженнями, також додалися загрози та небезпеки, спричинені війною. У зв'язку з цим безпека стала пріоритетною умовою сталого розвитку туристичної галузі України.

Метою державної політики розвитку туристично-рекреаційної діяльності має стати створення в Україні сучасного, вискоєфективного та конкурентоспроможного туристично-рекреаційного комплексу. Додамо, що державна політика розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Україні має відбуватися через організаційно-структурну трансформацію та позиціонування туристичного продукту.

Розв'язання цих проблем передбачає розробку науково-методичного та інформаційного забезпечення для прогнозування, моніторингу та аналізу загроз і можливостей у туристичній галузі України в цілому та в окремих регіонах. Мета полягає в створенні системи управління, що відповідає сучасним умовам розвитку туристичної індустрії, особливо в умовах війни та повоєнного періоду, з урахуванням аспектів безпеки.

Запропоновано підхід до побудови системи інформаційного забезпечення процесів оцінки та аналізу туристичної привабливості окремих регіонів і країни в цілому з урахуванням туристичного потенціалу та екологічних факторів.

Обґрунтоване визначення пріоритетних шляхів відновлення туризму в Україні, спрямоване на забезпечення гармонійного розвитку територій та врахування цілей сталого розвитку, слід враховувати при вдосконаленні державної політики у сфері туризму в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р.: із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про туризм: Закон України від 15 вер. 1995 р. №324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року (від 16.03.2017 № 168-р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text>
4. Барвінок Н.В. Перспективи розвитку воєнного туризму на території України після закінчення російсько-української війни. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/aprde/article/view/6091/6347> (дата звернення: 30.03.2023).
5. Державне регулювання сфери туризму України в контексті процесів євроінтеграції / авт. кол.; за заг. ред. В. Г. Герасименко, О. Л. Михайлюк. Київ: ФОП Гуляєва В. М., 2019. 332 с.
6. Домбровська С. М., Білотіл О. М., Помаза-Пономаренко А. Л. Державне регулювання туристичної галузі України [Монографія]. Харків: НУЦЗУ, 2016. 196 с.
7. Домбровська С.М., Помаза-Пономаренко А.Л., Рибальченко Н.П. Туризм і право на нього в контексті гарантування безпеки: монографія. Харків: «Діса плюс», 2022. 272 с.
8. Ковтуник І. І. Природно-географічні рекреаційні ресурси та курортні території поділля. Агросвіт. 2020. № 11. С. 122–126.
9. Леоненко Н.А. Державне регулювання туристичної сфери: теорія, методологія, практика: монографія. Х.: НУЦЗУ, 2021. 325 с.
10. Майстро С. В., Домбровська С. М. Особливості державного управління рекреаційним туризмом України: монографія. Харків, 2017. 198 с.

11. Матвійчук Л.Ю., Дащук Ю.Є. Європейський вектор сталого розвитку індустрії гостинності України. Економіка та суспільство. 2022. Випуск 45. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-28>

12. Моца А., Шевчук С., Серета Н. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. Економіка та суспільство. 2022. № 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-31>

13. Носирев О., Деділова Т., Токар І. Розвиток туризму та індустрії гостинності в стратегії постконфліктного відновлення економіки України. Соціально-економічні проблеми і держава. 2022. Вип. 1 (26). С. 55–68.

14. Офіційний сайт visitukraine. URL: <https://visitukraine.today/blog/1302/chernivtsi-is-a-tourist-pearl-an-educational-centerand-a-reliable-humanitarian-rear-of-ukraine> (дата звернення: 30.01.2023)

15. Помаза-Пономаренко А.Л. Розвиток туризму в Україні у воєнний та післявоєнний періоди. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Том 33 (72). № 5. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.5/02>

16. Потишняк О. М., Дудник О. В., Краля В. Г. Рекреаційні ресурси та природно-рекреаційний потенціал як необхідна умова розвитку рекреації. Домашня сторінка. 2017. № 182. С. 140-147.

17. Прокопишин-Рашкевич Л.М., Шадурська Б.О., Петрович Й.М. Індустрія туризму в Україні: перспективні напрями та виклики сучасності. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління». 2020. Т. 4. № 1. С. 72–82. DOI: <https://doi.org/10.23939/semi2020.01.072>

18. Рибальченко Н.П. Сутність використання інформаційних технологій у сфері туризму. Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання: матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції (19–20 березня 2020 р., м. Черкаси). у 2-х томах. Т. 1. Черкаси: ЧДТУ, 2020. С. 118–120.

19. Роїк О.Р., Недзвецька О.В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2022. Випуск 46. С. 11–15. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2022-46-2>

20. Тарасенко О.С. Чинники економічної безпеки системи вищої освіти України. Вісник КНУТД. Серія «Економічні науки». 2017. № 2 (109). С. 42–49.

21. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія. К.: Київський національний торгово-економічний університет, 2016. 531 с.